

SPRAWOZDANIA

Sprawozdanie z Międzynarodowego Forum *Badania nad dziejami średniowiecznej Rusi. Perspektywy, osiągnięcia, zadania* (Bydgoszcz, 19.XI.2012)

Międzynarodowe Forum *Badania nad dziejami średniowiecznej Rusi. Perspektywy, osiągnięcia, zadania* zorganizowane zostało staraniem powołanej do życia wiosną 2012 r. w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych UKW w Bydgoszczy Pracowni Badań nad Dziejami Rusi, odbyło się ono 19 XI 2012 r.

Zgodnie z zamysłem organizatorów przedsięwzięcie składało się z trzech modułów. Pierwszy z nich stanowiły wykłady otwarte. Drugim była prezentacja wybranych nowych pozycji dotyczących różnych aspektów historii średniowiecznej Rusi oraz zapowiedzi wydawniczych. Na trzeci blok składały się referaty. Część pierwszą Forum otworzył wykład prof. Marty Font z Uniwersytetu w Peczu (Węgry) *Novaja interpretacija davno izvestnych istočnikov*. Autorka, legitymująca się bogatym dorobkiem naukowym i należąca do grona uznanych europejskich znawców dziejów Rusi¹, skupiła się na omówieniu dwóch zagadnień. Pierwszym z nich była prezentacja ruskich informacji *Gesta Hungarorum*. Analiza ich charakteru, skłoniła przy tym M. Font do wyprowadzenia ciekawego wniosku, związanego z toczącą się dyskusją na temat autorstwa wspomnianego zabytku. Zakres wiedzy o stosunkach rusko-węgierskich „notariusza dobrej pamięci króla Beli”, jak sam autor się określił, może być mianowicie uznany za kolejny argument potwierdzający, iż był on urzędnikiem Beli III, a nie innego z węgierskich monarchów noszących to imię. Poza tym, wspomniany korpus wzmianek pozwala opowiedzieć się za ustaleniem czasu powstania zabytku na ok. 1210 r. Drugi człon wystąpienia

---

¹ Wystarczy wspomnieć, że oprócz licznych artykułów Marta Font opublikowała następujące książki dotyczące dziejów Rusi: *Oroszország, Ukrajna, Rusz*, Pécs 1998; *Árpád-házi királik és Rurikida fejedelmek*, Szeged 2005 (= *Szegedi Középkortörténeti Könyvtár*, 21). Warto tutaj zaznaczyć, że jest również współautorką podręczników dotyczących dziejów państw spadkobierców (zob. np. [wspólnie z Beatą Varga], *Ukrajna története*, Szeged 2006, s. 7 -104; *Ukrajna középkori gyökerei: a kezdetektől a 15. század végéig*; *Oroszország története*, red. Gyula Szvák, Budapest 2001, s. 5-123; *I. A Kijevi Rusz., II. A Rusz régiói*). Na odrębną uwagę zasługuje również broszura: *Geschichtsschreibung des 13. Jhs. an der Grenze zweier Kulturen. Das Königreich Ungarn und das Fürstentum Halitsch-Wolhynien*, Mainz-Stuttgart 2005.

M. Font związany był z prowadzonymi właśnie na Węgrzech przez zespół filologów i historyków z różnych ośrodków pracami nad tłumaczeniem *Powieści minionych lat*. Słuchacze mieli okazję zapoznać się z informacjami na temat struktury tego zabytku, źródeł zamieszczonych w nim informacji, metod wykorzystywanych w konstruowaniu narracji itd.

Z drugim wykładem otwartym wystąpił prof. Leontij Wojtowycz (Państwowy Uniwersytet im. Iwana Franki we Lwowie, Instytut Ukrainoznawstwa Ukraińskiej Akademii Nauk we Lwowie). Ten zasłużony badacz, mogący uchodzić za postać pierwszoplanową dla odtworzenia na Ukrainie badań nad genealogią – przede wszystkim – dynastyczną², zaprezentował tekst pt. *Ruś halicka a Bizancjum w XI–XIV w.: wybrane problemy*. Zgromadzeni mieli okazję zapoznać się z zagadnieniami, z polskiej perspektywy historycznej mało znanymi, ukazującymi istnienie więzi politycznych, ekonomicznych i społecznych pomiędzy południowo–zachodnimi krańcami ekumeny Rurykowiczów a Cesarstwem Bizantyńskim i innymi organizmami politycznymi leżącymi w tej części kontynentu (Węgry, Bułgaria, Połowcy). Jednym z walorów wystąpienia było ukazanie ewolucji tychże relacji w czasie i określenie najważniejszych czynników ją warunkujących. Wykład L. Wojtowicza w sposób bardzo dobry wyjaśnił, dlaczego Ruś halicka w swoim czasie była krajem o tak dużym znaczeniu politycznym i równocześnie miejscem mieszania się różnorodnych wpływów kulturowych.

Trzeci wykład otwarty pt. *Drevnerusskie letopisi v sobranijach archivov i bibliotek Zapadnoj Evropy* wygłosił prof. Aleksandr W. Majorow z Uniwersytetu w Sankt-Petersburgu. Ten znakomity i mający duży dorobek badacz³ przedstawił bogato ilustrowany tekst związany z prowadzonymi przez niego programem poszukiwań ruskich średniowiecznych źródeł znajdujących się poza zachodnimi granicami Rosji. Słuchacze mieli więc możliwość zapoznania się z barwną opowieścią

² Leontij Wojtowycz jest między innymi autorem obszernych opracowań genealogicznych: *Henealohija dynastij Rjurykovičiv i Hedyminovičiv*, Kyiv 1992; *Knjaziv'ski dynastii Schidnoï Evropy (kinec' IX – počatok XVI st.) sklad, suspil'na i polityčna rol'. Istoryko – genealohične doslidžennja*, L'viv 2000; *Naščadky Čyngiz-chana: vstup do henealohii Čyngizydiv-Džučydiv*, L'viv 2004; *Knjaža doba na Rusi: portrety elity*, Bila Cerkva 2006; [razem z O. Celujko] *Pravljaci dynastii Evropy*, Bila Cerkva 2008. Ostatnio ukazał się zbiór artykułów jego autorstwa (*Halyc'ko – Volyn'ski etiuudy*, Bila Cerkva 2011), a także biografia jednego z najwybitniejszych władców Rusi halicko – wołyńskiej, Lwa Daniłowicza (*Knjaz' Lev Danylovyč*, L'viv 2012).

³ Aleksandr W. Majorow jest między innymi autorem następujących książek: *Galicko – Volynska-j Rus' . Očerki social'no – polityčeskich otnošenij v domongol'skij period. Knjaz', bojare i gorodskaja obščina*, Sankt–Peterburg 2001; *Velikaja Chorvatija. Etnogenez i ranjaja istorija slavjan Prikarpat-skogo regiona*, Sankt–Peterburg 2006; *Halyc'ko – volyn's'kyj knjaz' Roman Mstyslavyč volodar, vojn, dyplomata v dvoch tomach*, t. I – II, Bila Cerkva 2011; *Rus'*, *Vizantija i Zapadnaja Evropa. Iz istorii vnešnepolityčeskich i kul'turnych svjazej XII – XIII vv.*, Sankt–Peterburg 2011. Ostatnimi czasy wydał też w dwóch odrębnych edycjach berlińską redakcję *Latopisu nowogrodzkiego I (Novgorodskaja Pervaja letopis' . Berlinskij spisok*, Sankt–Peterburg 2010; *Berlinskij spisok*, Sankt–Peterburg 2011 (= *Pis'menne pamjatniki istorii i kul'tury Rossii v sobranijach zarubežnych archivov i bibliotek*, t. I)

o skomplikowanych losach kilku rękopisów, w tym tzw. berlińskiego zwołu *Latopisu nowogrodzkiego pierwszego*, przechowywanego w Staatsbibliothek w Berlinie, a związanego – co ważne z perspektywy historiografii rosyjskiej – z postacią Wasilija Tatiszczewa oraz znajdujących się w British Library w Londynie najstarszej redakcji *Latopisu wołogodzko-permskiego* i ilustrowanej kopii *Skazanija o Mamaevom poboišče*. Swoje wystąpienie A. Majorow zakończył uwagą o pracach nad wydaniem cennego zabytku dawnoruskiego dziejopisarstwa znajdującym się w zbiorach polskich. Chodzi o najstarszą redakcję *Latopisu pskowskiego I* (Biblioteka Narodowa w Warszawie).

Wszystkie trzy wystąpienia wzbudziły duże zainteresowanie słuchaczy, co zawoocowało pytaniami i późniejszą dyskusją w kuluarach.

Dopełnieniem tej części konferencji była prezentacja przez dra Adriana Jusupowicia (BUiAD IPN Warszawa) i niżej podpisanego wybranych najnowszych książek poświęconych dziejom średniowiecznej Rusi, ostatnich numerów czasopism zajmujących się tą tematyką oraz zapowiedzi wydawniczych. W jej trakcie przedstawiono zgromadzoną informację między innymi na temat monografii Witalija Nagirnego *Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198 (1199) – 1264* (Kraków 2011), Aleksandra Majorowa *Rus', Vizantija i Zapadnaja Evropa. Iz istorii vnešnepolitičeskich i kul'turnych svjazej XII–XIII vv.* (Sankt-Petersburg 2011) oraz Leontija Wojtowycza *Knjaz' Lev Danylovyč* (L'viv 2012). Zaprezentowano ostatnie numery czasopism „Srednevekovaja Rus” (Moskwa 2012)⁴, „Drevnjaja Rus'. Voprosy medievistiki” (Moskwa 2012)⁵; „Rossica Antiqua” (Sankt-Petersburg, 2012)⁶, „Knjaża doba. Istorija i kul'tura” (Lwów 2012)⁷ i „Colloquia Russica” (Kraków 2012). Zapowiedziano przygotowywane do druku w krakowskim wydawnictwie Avalon książki Adriana Jusupowicia *Elity ziemi halickiej i włodzimierskiej w czasach Romanowiczów (1205–1269). Studium prozopograficzne* oraz Dariusza Dąbrowskiego *Król Rusi Daniel (ok. 1201–1264). Biografia polityczna*.

W ostatniej, trzeciej części konferencji przedstawionych zostało siedem referatów. Jako pierwszy swój tekst wygłosił Paweł Żmudzki (UW) zatytułowany *Latopisarskie opowieści o Polanach kijowskich w kulturowym kontekście*. Wystąpienie potwierdzało trwałość zainteresowań badawczych wyrażonych przez historyka w jego

⁴ Zob. <http://medievalrus.csu.ru/> (dostęp 14 I 2013 r.). Starsze numery tego pisma (do 9 włącznie) dostępne są na ww. stronie w wersji pełnotekstowej.

⁵ Zob. <http://www.drevnyaya.ru/vyp/v2012.php> (dostęp 14 I 2013 r.). Na stronie czasopisma znajdują się w wersji pełnotekstowej jego wszystkie numery.

⁶ Zob. http://history.spbu.ru/index.php?chpu=Rossica_antiqua (dostęp 14 I 2013 r.). Dostępne w wersji pełnotekstowej numery za lata 2010 – 2012, za wyjątkiem (z nieznanymi mi powodów) t. 4 z 2011 r.

⁷ Zob. http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/kdik/index.html (dostęp 14 I 2013 r.). Pod wymienionym adresem dostępne w wersji pełnotekstowej wszystkie numery czasopisma za wyjątkiem pierwszego.

ostatniej książce⁸. Autor m.in. polemizował z poglądami deprecjonującymi znaczenie przekazu *Powieści minionych lat* o Polanach, zaznaczył, że nazwę Polanie należy interpretować w wyrażnie w sposób kulturowo-symboliczny, gdyż ma ona swój rodowód w terminie „pole”, oznaczającym obszar cywilizowany, przeciwstawiany dzikości i zezwierzęceniu. Wspólnota Polan nie była więc jednostką plemienną, lecz konglomeratem skupionych wokół Kijowa grup „cywilizowanych”.

Jako drugi wystąpił Myrosław Wołoszczuk (Uniwersytet w Iwano-Frankowsku) z referatem *Przesiedleńcy ruscy na Węgrzech XI–XIV*. Badacz ten od dłuższego już czasu zajmujący się problemem kontaktów między Rusią halicko-wołyńską a Węgrami na płaszczyźnie społecznej, przedstawił na wybranych przykładach losy ruskich przesiedleńców otrzymujących różnego rodzaju nadania od Arpadów. Na tej osnowie Wołoszczuk opisał metody badawcze najbardziej jego zdaniem przydatne z perspektywy studiów nad dziejami średniowiecznego społeczeństwa ruskiego.

Dwa następne referaty poświęcone były różnym aspektom historii Rusi halicko-wołyńskiej w okresie jej podboju przez Węgry i Polskę. Najpierw Adam Szweda (UMK) przedstawił międzynarodowy kontekst i uwarunkowania polityczne wyprawy ruskiej Ludwika Węgierskiego z 1377 r. Według toruńskiego historyka jedną z istotniejszych przyczyn sukcesu odniesionego wówczas przez władcę Węgier i Polski było zaangażowanie sił litewskich w konflikt z zakonem krzyżackim. Szweda zaznaczył przy tym, że choć źródła nie potwierdzają wprost współdziałania stron krzyżackiej i węgiersko-polskiej to jednak żywe kontakty między nimi są niezaprzeczalnym faktem. W zamykającym tę część konferencji referacie pt. *Panowanie Władysława Opolczyka na Rusi. Przebieg i ocena* Dariusz Karczewski (UKW) przedstawił najważniejsze rysy panowania opolskiego Piasta w dawnym dziedzictwie Romanowiczów. Zaznaczył między innymi, że książę objął rządy wiosną 1371 r., a jego pobyt na Rusi potwierdzony jest przechowywanym w AP w Toruniu nadaniem dla rajców toruńskich wystawionym we Lwowie 7 listopada tego roku. Panowanie Władysława charakteryzowało się niebywałym rozdawnictwem dóbr ziemskich, przy czym skorzystali z niego głównie przybysze ze Śląska i Czech, w najmniejszym zaś stopniu Polacy. Z nadaniami wiązał się obowiązek wojskowy, nakierowany na obronę kraju przed zagrożeniem litewskim i tatarskim. Działania księcia mocno wpłynęły na pogłębienie procesu okcydentalizacji Rusi halickiej. Władysław wspierał zakony mendykanckie i budował katolicką sieć parafialną. Dbał też o rozwój miast i o podniesienie poziomu rozwoju ekonomicznego kraju, bijąc odrębne monety ruskie.

Ostatni moduł konferencji otworzyło wystąpienie Adriana Jusupovicia (BUiAD IPN Warszawa) pt. „Wygnańcy” czy „wygon’cy” haliccy? *Problemy filologiczne*

---

⁸ P. Żmudzki, *Władca i wojownicy. Narracje o wodzach, drużynie i wojnach w najdawniejszej historiografii Polski i Rusi*, Wrocław 2009.

w pracy z *latopisem*. Warszawski badacz w sposób wiarygodny ukazał, że błędne są w literaturze poglądy, jakoby uczestniczący w bitwie nad Kałką w 1223 r. „wygon’cy” byli wygnańcami z księstwa halickiego nie podlegającymi władzy panującego tam wówczas Mściśława Mściśławowicza Udałego. Analizując termin, którym w źródłach określano wspomnianą grupę ludności, Jusupović doszedł do wniosku, że ma ona analogię z pojęciem „brodnik”, tak więc „wygon’cy” to ludzie żyjący, nad brzegami rzek, niedaleko ich ujścia, przy przeprawach itp., trudniący się handlem, z wykorzystaniem szlaków wodnych.

Przedostatni referat pt. *Dynamika rozwoju sieci ośrodków grodowo – miejskich księstwa halicko – włodzimierskiego w XIII i pierwszej połowie XIV w.* wygłosił Oleksandr Baran (UMCS). Historyk omówił geopolityczne i ekonomiczne warunki wpływające na rozwój i zanik sieci grodowo-miejskiej Rusi halicko-wołyńskiej, wyodrębniając przy tym trzy okresy ich dziejów (ok. 1199–1241, 1241–1269, 1269–1340). Za jeden z najistotniejszych czynników wywołujących zmiany uznał – zgodnie zresztą z poglądami obecnymi w literaturze – najazd Batu chana. Warto przy okazji wspomnieć, że według obliczeń referenta na terenie objętym badaniami przed zniszczeniami spowodowanymi najazdami mongolskimi istniało 61 ośrodków grodowo-miejskich, zaś tuż przed upadkiem państwa Romanowiczów 49 takich osiedli.

Konferencje zamknęło wystąpienie Dariusz Dąbrowskiego (UKW) *Działalność fundacyjna Daniela Romanowicza w Chełmie w świetle relacji Kroniki halicko-wołyńskiej. Przyczynek do studiów nad latopisami jako źródłami do dziejów kultury materialnej*. Referent wymienił odnotowane przez źródło obiekty składające się na chełmski zespół i podjął próbę naszkicowania mechanizmów skłaniających autora analizowanego zabytku do zarejestrowania takiego a nie innego zbioru faktów na ich temat. Przedstawił kłopoty terminologiczne z jakimi borykają się badacze tego typu przekazów i podzielił się refleksją na temat zdumiewającej nieprzystawalności do siebie danych latopisarskich z rezultatami wykopalisk prowadzonych właśnie na Wysokiej Górcie w Chełmie przez zespół kierowany przez prof. Andrzeja Buko z IAI PAN w Warszawie.

Obrady zamknęła ożywiona dyskusja nad wszystkimi zaprezentowanymi tekstami. Można wyrazić przekonanie, że konferencja przyczyniła się do dalszej konsolidacji środowiska zajmującego się badaniem dziejów średniowiecznej Rusi. Po raz kolejny ukazany został olbrzymi potencjał studiów nad tym niezwykle bogatym i perspektywicznym tematem, ujawniono skalę zjawisk koniecznych do przebadania od nowa także tych, które dotąd nie cieszyły się zainteresowaniem badaczy. Wyrażnie uwidoczniła się waga studiów o charakterze interdyscyplinarnym, gdzie wobec konkretnego, wybranego zagadnienia z powodzeniem stosowane są równocześnie procedury właściwe dla różnych dziedzin nauki (archeologii, filologii, historii).

Innym istotnym walorem przedsięwzięcia było zapoznanie środowiska bydgoskiego (zarówno naukowców, jak i studentów) z osiągnięciami badaczy z różnych

ośrodków, zarówno zagranicznych, jak i krajowych. Ponadto tego typu spotkania badaczy polskich i zagranicznych przyczynić się mogą do wzrostu zainteresowań niesłusznie dziś zaniechanymi i ogólnie niedocenianymi w Polsce studiami nad dziejami Rusi średniowiecznej, która przecież była jednym z najważniejszych partnerów politycznych, gospodarczych oraz kulturowych państwa Piastów. Wreszcie takie ożywienie przyniesie korzyść również dla badań nad dziejami Polski w wiekach średnich.

Dariusz Dąbrowski